

Summary

Gorbatenko O. V. Procedural-procedural legal relationship with compulsory state pension insurance. – Article.

Procedural and procedural legal relationship investigated with compulsory state pension insurance, the reasons found of these legal relationships. The correlation set between procedural, procedural and material legal relations. The definition of the concept of procedural legal relationships formulated of the mandatory state pension insurance.

Key words: social provision, mandatory state pension insurance, procedural legal relationship with compulsory state pension insurance, procedural legal relationship with compulsory state pension insurance.

УДК 349.3:369.5(477)

І. Б. Факас

МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Постановка проблеми. Українці стають дедалі мобільнішою нацією. Вони живуть у багатьох країнах світу. Міграційний приріст за 2011 р. склав 17,1 тис. осіб, що на 1 тис. більше, ніж у 2010 р. Усе це зумовлює необхідність укладення нових міжнародних договорів (угод) з іншими державами щодо здійснення пенсійного забезпечення сторонами за період сплати страхових внесків у кожній із держав-учасниць та перегляду чинних міжнародних договорів (угод).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародного правового регулювання соціального забезпечення вивчали російські вчені М.Л. Захаров, А.М. Лушніков, М.В. Лушнікова, О.Є. Мачульська, Е.Г. Тучкова, С.О. Чирков, а також українські правознавці Н.Б. Болотіна, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, О.В. Тищенко, Г.І. Чанишева та інші.

Мета статті полягає в характеристиці міжнародних договорів як джерел загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, дослідженні їхнього сучасного стану та з'ясуванні перспектив розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- здійснити історико-правовий аналіз укладення міжнародних договорів (угод) про співробітництво в галузі соціального й пенсійного забезпечення;
- вивчити чинні міжнародні договори (угоди), укладені Україною з іншими державами, про пенсійне забезпечення.

Виклад основного матеріалу. З моменту проголошення Україною незалежності минуло більше двадцяти років. Упродовж цього часу відбулися значні зміни в політичній та економічній системах держави, а також напрацьовано нове законодавство. Не минули такі зміни й пенсійну систему країни. В Україні сформувалося власне пенсійне законодавство, відмінне від того, що існувало в СРСР. Аналогічні процеси відбувались у новостворених державах – колишніх республіках СРСР.

Найгострішою проблемою, що постала після розпаду СРСР, стало пенсійне забезпечення 60 млн пенсіонерів, які проживали на території колишнього СРСР.

Вона була спричинена прийняттям у кожній із новостворених держав національного законодавства про пенсійне забезпечення, що відрізнялось від того, яке діяло на теренах СРСР. У деяких країнах встановлено залежність права на пенсійне забезпечення від громадянства особи, в інших – від періоду проживання в державі. Також було звужено коло пільг у пенсійному забезпеченні. Виникла необхідність у врегулюванні значних міграційних потоків між новоствореними державами [1, с. 18].

Україна стала правонаступником прав та обов'язків за міжнародними договорами СРСР, які не суперечили Конституції України й інтересам республіки. Згідно із Законом України «Про правонаступництво України» кожному громадянину України гарантується забезпечення прав людини незалежно від національної приналежності та інших ознак відповідно до міжнародно-правових актів про права людини [2].

Виплата пенсій за кордон здійснюється на підставі відповідних міжнародних договорів і чинного законодавства України.

Порядок укладення, виконання й припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України й вітчизняному законодавстві, встановлено Законом України «Про міжнародні договори». Міжнародні договори, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини й громадянина, укладаються від імені України [3].

Одним із перших міжнародних договорів із питань пенсійного забезпечення, який підписала Україна, стала багатостороння Угода про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) у галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 р. (далі – Угода), зобов'язання за якою взяли на себе дев'ять держав-учасниць СНД: Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Республіка Узбекистан та Україна.

Уряд Республіки Молдова підписав Угоду з приміткою про те, що питання пенсійного забезпечення регулюються двосторонніми угодами. Вважається, що зобов'язання щодо пенсійного забезпечення громадян за Угодою уряд цієї країни на себе не взяв.

Усі інші держави-учасниці Угоди зобов'язались захищати права громадян у галузі пенсійного забезпечення, визнавати та виконувати зобов'язання за міжнародними угодами, укладеними СРСР у цій сфері. Угода є чинною й сьогодні. Зобов'язання за нею стосуються не лише питань призначення пенсій, а й тих, що пов'язані з обчисленням стажу. Так, згідно з п. 2 ст. 6 Угоди для встановлення права на пенсію, у тому числі на пільгових умовах і за вислугу років, громадянам держав-учасниць Угоди враховується трудовий стаж, набутий на території будь-якої із цих держав, а також на території колишнього СРСР до 13 березня 1992 р. Сьогодні вільна безвізова міграція працівників між країнами Співдружності Незалежних Держав триває. Періоди роботи працівника на території країн-учасниць СНД враховуються під час надання пенсійного забезпечення кожною державою згідно із законодавством тієї країни, у якій працівник постійно проживає та звертається

за призначенням пенсії. Отже, період роботи на території, наприклад, Російської Федерації, Республіки Білорусь чи будь-якої іншої держави СНД враховується під час призначення пенсії в Україні за місцем постійного проживання особи [1, с. 19].

13 березня 1993 р. між Урядом України та Урядом Російської Федерації в галузі пенсійного забезпечення було укладено Тимчасову угоду про гарантії прав громадян, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, які прирівняні до районів Крайньої Півночі (ця угода зберігає свою чинність нині), а також Угоду про порядок переведення й виплати пенсій відповідно до вищезазначеної угоди. 19 травня 1993 р. було укладено Угоду про взаємне переведення пенсій особам, які мають право на пенсійне забезпечення і проживають на території України та Республіки Польща.

Плідними для міжнародного співробітництва України у сфері пенсійного забезпечення стали 1995–2000 рр. Протягом цього періоду Україною укладено низку міжнародних договорів (угод) про співробітництво в галузі соціального та пенсійного забезпечення з Урядом Республіки Грузія (9 січня 1995 р.), Урядом Азербайджанської Республіки (28 липня 1995 р.), Урядом Республіки Молдова (29 серпня 1995 р.), Міністерством соціального захисту населення Республіки Казахстан (21 вересня 1995 р.), Урядом Республіки Білорусь (14 грудня 1995 р.), з Королівством Іспанія (7 жовтня 1996 р.), з Республікою Грузія про взаємне переведення пенсій особам (23 листопада 1996 р.), з Азербайджанською Республікою (24 березня 1997 р.), з Республікою Білорусь (12 червня 1997 р.), з Латвійською Республікою (26 лютого 2000 р.), з Республікою Молдова (23 жовтня 2000 р.), зі Словацькою Республікою (5 грудня 2000 р.).

Упродовж 2001–2010 рр. Україною в галузі соціального та пенсійного забезпечення укладено міжнародні договори (угоди) з Литовською Республікою (23 квітня 2001 р.), Чеською Республікою (28 травня 2001 р.), Латвійською Республікою про порядок переказу й виплати пенсій (4 липня 2001 р.), Республікою Болгарія (4 вересня 2001 р.); адміністративні угоди про застосування Договору про соціальне забезпечення між Україною та Чеською Республікою (25 червня 2003 р.) та Договору між Україною та Словацькою Республікою про соціальне забезпечення (21 червня 2004 р.), угоду з Литовською Республікою про порядок реалізації Договору про соціальне забезпечення (19 грудня 2005 р.). Також було внесено зміни до Договору про соціальне забезпечення між Україною та Словацькою Республікою (11 жовтня 2007 р.), укладено угоду з Португальською Республікою (7 липня 2009 р.) та адміністративну домовленість щодо процедури застосування цієї угоди (25 вересня 2009 р.), технічну угоду з Литовською Республікою про порядок призначення, переказу й виплати пенсій (19 січня 2010 р.) та Угоду з Естонською Республікою (5 жовтня 2010 р.).

За інформацією Міністерства соціальної політики України 21 грудня 2011 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про соціальне забезпечення з Португалією, а 18 травня 2012 р. підписано Угоду між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення, яка набуде чинності в установленому порядку після ратифікації Верховною Радою України [4].

Свої міжнародні зобов'язання щодо виплати пенсій за кордон та іноземних пенсій Україна виконує повною мірою. Відповідно до міжнародних зобов'язань України в 2011 р. управління міжнародного співробітництва Пенсійного фонду

України забезпечило своєчасну виплату пенсій у 19 країнах світу громадянам України, які проживають за кордоном, на суму 1 280,16 тис. дол. США та 971,83 тис. євро. В Україну, згідно з міжнародними договорами України про співпрацю, переказано пенсій на суму 2 277,27 тис. дол. США та 342,06 тис. євро. Від Пенсійного фонду Російської Федерації надійшло 65,72 млн руб. громадянам України, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, прирівняних до районів Крайньої Півночі [4].

Сьогодні основним принципом зазначених міжнародних договорів (угод) є те, що держави домовляються між собою про збереження пенсійних прав громадян, які працюють на територіях цих держав або переїжджають із території однієї держави на територію іншої. У кожному договорі (угоді) визначаються положення, за якими це право гарантуватиметься. Отже, міжнародні договори (угоди) про пенсійне забезпечення можна класифікувати на два види:

– договори, укладені за територіальним принципом пенсійного забезпечення (визначальним є застосування законодавства тієї держави, у якій особа проживає; усі витрати на пенсійне забезпечення несе держава, у якій проживає пенсіонер);

– договори, укладені за пропорційним принципом пенсійного забезпечення (кожна держава несе фінансову відповідальність за періоди роботи, набуті на її території) [5].

За територіальним принципом пенсійного забезпечення на сьогодні Україною укладені й діють договори з такими країнами СНД: Азербайджанською Республікою, Республікою Вірменія, Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою, Республікою Узбекистан, Республікою Таджикистан, Республікою Грузія, Республікою Молдова, Російською Федерацією, Туркменістаном. Це означає, що трудовий стаж, набутий на території будь-якої із цих держав, враховується тією державою, у якій проживає працівник. Розмір пенсії обчислюється за нормами та в розмірах, передбачених законодавством країни проживання пенсіонера. У разі переїзду пенсіонера з території однієї держави на територію іншої виплата пенсії за попереднім місцем проживання припиняється, якщо в державі за новим місцем проживання надається право на пенсію. Тобто пенсіонер у своїх пенсійних правах прирівнюється до пенсіонерів держави, до якої він переїхав на постійне місце проживання. У разі, якщо законодавством країни нового місця проживання право на пенсію не визначається, держава попереднього місця проживання зобов'язується переказувати призначену пенсію до виникнення права на пенсію в державі проживання. За пропорційним принципом пенсійного забезпечення на сьогодні Україною укладено договори з Естонською Республікою, Латвійською Республікою, Литовською Республікою, Королівством Іспанія, Словацькою Республікою, Чеською Республікою, Болгарією та Португальською Республікою. Це означає, що якщо громадянин України поїде легально працювати в будь-яку із цих країн та буде там сплачувати внески на пенсійне страхування, він може розраховувати в майбутньому на частину пенсії за відпрацьований у цій державі стаж [5]. І навпаки, якщо особа набуде права на пенсію в Україні та згодом поїде на постійне проживання до зазначених країн, їй будуть переводити пенсію в країну проживання.

Зауважимо, що своє право на зароблену пенсію можна реалізувати лише в тих державах, з якими Україна уклала міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Винятки встановлено для громадян, які проживають за кордоном, якщо пенсію їм призначено внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання. У цих випадках пенсія виплачується також за відсутності міжнародного договору (ч. 2 ст. 92 Закону України «Про пенсійне забезпечення») [6]. При цьому держава визначила відповідний механізм виплати таких пенсій (Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок переведення пенсій громадян, які виїхали на постійне проживання до інших країн» від 6 квітня 1993 р. [7]).

Отже, можна стверджувати, що положення ст. 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», згідно з яким виплата пенсії в разі виїзду за кордон здійснюється органами Пенсійного фонду України, може бути реалізоване лише в тому разі, якщо це передбачено міжнародним договором України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України. Тому зазначене положення суперечить Конституції України, оскільки Основний Закон України гарантує загальнообов'язкове державне соціальне страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та інших джерел (ч. 2 ст. 46 Конституції України), що забезпечується також ч. 2 ст. 22 Конституції України, відповідно до якої конституційні права й свободи гарантуються та не можуть бути скасовані [8].

Таким чином, Україна сьогодні не забезпечує виконання конституційних принципів, якими гарантується право отримання пенсії незалежно від того, де проживає особа, якій призначено пенсію: в Україні чи за її межами.

Число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить від 12 до 20 млн.

Найбільше закордонних українців проживає в Російській Федерації. За результатами Всеросійського перепису 2010 р. їх чисельність складає 1,93 млн осіб зі статусом громадян Російської Федерації, які ідентифікують себе як етнічні українці. Проте згідно з неофіційною статистикою чисельність української меншини в Росії сягає понад 10 млн осіб. Так, ще декілька років тому російські демографи публічно декларували факт проживання в країні близько 8–10 млн російських громадян українського походження.

За даними останнього перепису населення Канади, що відбувся в 2006 р., у цій країні проживає 1 209 085 осіб українського походження, що на 138 025 осіб (або на 0,26%) більше порівняно з переписом 2001 р.

Чисельність осіб українського походження в США, згідно з результатами перепису населення 2000 р., сягає близько 900 тис. Проте деякі американські демографи вважають, що реальна кількість представників українського етносу в США складає понад 1,5 млн осіб.

Серед країн проживання найбільших українських громад зарубіжжя варто назвати Бразилію (600 тис. осіб), Казахстан (550 тис. осіб), Молдову (455 тис. осіб), Аргентину (300–350 тис. осіб), Білорусь (237 тис. осіб; на думку керівників української громади в цій країні, лише в Брестській області колишньому етнографічному

регіоні України, що мав назву Берестейщина, проживає близько 500 тис. етнічних українців), Німеччину (140 тис. осіб), Узбекистан (близько 95 тис. осіб) [9].

Як показують статистичні дані, мільйони українських громадян працюють або перебувають за кордоном і потребують соціального захисту.

Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики України очікується підписання нових міжнародних договорів про соціальне забезпечення з Федеративною Республікою Німеччина, Державою Ізраїль, Угорщиною. Готується до підписання також нова угода з Королівством Іспанія. Їх проекти вже підготовлено. Нині фахівці Пенсійного фонду України разом із Міністерством соціальної політики України та відповідними іноземними установами працюють над проектами двосторонніх договорів із Румунією, Республікою Сербія, Грецькою Республікою, Чорногорією. Також триває робота експертів щодо проектів відповідних міжнародних договорів із Російською Федерацією та Республікою Білорусь [4].

Висновки. Отже, після ухвалення Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», що заклав основи нової страхової пенсійної системи в Україні, виникла необхідність у перегляді чинних міжнародних договорів (угод) з країнами СНД. Ідеться про перехід до визнаного в Європі пропорційного принципу, коли кожна країна призначає людині пенсію лише за періоди сплати страхових внесків на її території.

Підписання й ратифікація таких міжнародних договорів (угод) дозволить забезпечити захист інтересів українських громадян та посилити соціальний захист українців за кордоном.

У стислі строки необхідно активізувати укладення міжнародних договорів (угод) не лише з тими країнами, у яких працюють наші громадяни, а й із тими країнами, які українські пенсіонери обрали постійним місцем проживання, унаслідок чого вони позбавляються на законодавчому рівні права на пенсійне забезпечення.

Література

1. Пенсії працівників країн пострадянського простору // Вісник Пенсійного фонду України. – 2011. – № 10. – С. 18–19.
2. Про правонаступництво України : Закон України від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.
3. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
4. Плаксіє М.В. Пенсії за кордон виплачуються на підставі міжнародних договорів та чинного законодавства / М.В. Плаксіє // Урядовий кур'єр. 2012. – 11 жовтня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/mariya-plaksij-pensiyi-za-kordon-viplachuyutsya-na>.
5. Пенсійне забезпечення громадян, які працюють за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dr.ckpfu.gov.ua/content/view/26/1>.
6. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.
7. Про порядок переведення пенсій громадян, які виїхали на постійне проживання до інших країн : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1993 р. № 258 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMP93258.html.
8. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Українська громада в країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content>.

Анотація

Факас І. Б. Міжнародний договір як джерело загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. – Стаття.

Статтю присвячено аналізу міжнародних договорів (угод) як джерела загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, дослідженню їх сучасного стану та перспектив розвитку.

Ключові слова: міжнародні договори (угоди), джерела загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, пенсійне та соціальне забезпечення громадяни, які виїжджають на постійне проживання за кордон.

Аннотация

Факас И. Б. Международный договор как источник общеобязательного государственного пенсионного страхования. – Статья.

В статье анализируются международные договоры как источник общеобязательного государственного пенсионного страхования, их современное состояние и перспективы развития.

Ключевые слова: международные договоры (соглашения), источники общеобязательного государственного пенсионного страхования, пенсионное и социальное обеспечение граждан, которые выезжают на постоянное место жительства за границу.

Summary

Fakas I. B. International agreement as source of obligatory state pension insurance. – Article.

The article considers the international agreements as source of obligatory state pension insurance, their modern state and prospects of development

Key words: international agreements (agreements), sources of obligatory state pension insurance, pension and social providing of citizens which drive out into permanent place inhabitation after.

УДК 347.453.8

В. В. Семків

ПРО ПРЕДМЕТ ДОГОВОРІВ НА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Як у науці, так і на практиці виникає чимало проблем щодо правильного визначення предмета як істотної умови того чи іншого договору. Аналізуючи предмет договорів на природокористування, можемо з впевненістю говорити, що ці проблеми нині остаточно не вирішено ні на теоретичному, ні на законодавчому рівні.

Стан дослідження. Актуальність теми публікації зумовлюється також відсутністю відповідних цивілістичних теоретичних розробок щодо предмета договорів на природокористування, хоча окремі аспекти предмета договору розкрито в роботах, присвячених теорії договірного права, зокрема, у працях В.В. Луця, О.В. Дзери, М.К. Галянтича, В.В. Вітрянського, М.І. Брагінського, С.М. Бервено, І.І. Банасевич, А.Г. Брунь, Є.В. Вакулович, В.А. Васильєвої, І.В. Венедиктової, Р.А. Майданика, Є.О. Мічуріна та інших учених.

Водночас варто визнати, що сьогодні ще існує потреба в подальшому аналізі сучасних уявлень про предмет договорів на природокористування, особливо з огляду на їх природноресурсову специфіку.

Метою статті є комплексне висвітлення на теоретичному рівні предмета договорів на використання природних ресурсів з огляду на положення цивільного зако-